

**УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ
ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СИСТЕМІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

УДК 331.101.3

В. М. НИЖНИК, Т. Т. НИЖНИК

Хмельницький національний університет

**НОРМАТИВНО-ІНДИКАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

На основі аналізу соціальних процесів, які формуються в Україні під дією кризових явищ, запропоновано їх нормативно-індикативне регулювання у досягненні соціальних стандартів для забезпечення економічної безпеки України.

On the basis of the analysis of social processes that were formed in Ukraine during the crisis in the article was proposed to use the normative-indicative regulation to achieve social standards to ensure the economic security of Ukraine.

Ключові слова: економічна безпека, соціальні процеси, кризові явища, соціальні стандарти, нормативно-індикативне регулювання.

Вступ. Кризові явища в Україні, в значній мірі, відповідають загальносвітовим тенденціям. Криза знизила доходи населення, знецінила активи, збільшила безробіття і, відповідно, посилила навантаження на бюджет, доходи якого скоротилися, зумовила підвищення боргового навантаження на економіку. Падіння валового регіонального продукту, який виступає в якості головного показника економічного розвитку, зафіксовано серед всіх без винятку регіонів України, що викликало відповідний вплив на їх соціальну сферу. У 2009 р. у всіх регіонах було зафіксовано збільшення рівня безробіття населення від 0,7 % до 9,9 %. При цьому рівень безробіття у 8-и областях (Винницька, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська) за цей період склав понад 10 %, що перевищує порогові значення для економічної безпеки, визначені Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України.

Аналіз ринкових реформ в Україні свідчить про ігнорування соціальної складової економічної трансформації суспільства. У процесі формування моделі соціально-економічних перетворень 1990-х років не брались до уваги такі елементи, як підвищення рівня життя населення, забезпечення соціальної справедливості, дотримання принципів громадянського суспільства.

Створення громадянського суспільства, як і здійснення активної соціальної політики, відкладалось на віддалене майбутнє. Було фактично проігноровано необхідність комплексного системного підходу до суспільних перетворень, що не лише знизило ефективність економічних реформ, але поставило під загрозу національну перспективу.

Постановка завдання. Вдосконалення державної регуляторної політики в галузі соціального розвитку вимагає суттєвих інституційних зрушень – насамперед, здійснення податкової реформи, запровадження повномасштабної системи соціального страхування, посилення впливу договірних відносин у регулюванні умов і рівня оплати праці тощо.

В умовах розвитку глобалізації держава є, насамперед, формою існування народу, нації, інструментом захисту його прав та інтересів, умовою збереження й відтворення, функціонування й розвитку. Відставання у процесах формування ефективної моделі економічного розвитку соціальної спрямованості в умовах відкритості економічного простору, глобальної конкуренції та мобільності ресурсів призводить до втрати найбільш освіченої й економічно активної частини людського потенціалу через трудову міграцію.

Кризовий стан соціальної політики в Україні свідчить про недостатність теоретичного підґрунтя та інституційного забезпечення впливу на процес розвитку і реалізації людського потенціалу в Україні.

Основний матеріал дослідження. Соціальні процеси в Україні, як і в світі, проходять за наступними напрямками: формування людського капіталу; збагачення духовно-інформаційного потенціалу суспільства; створення соціального капіталу; забезпечення умов реалізації людського потенціалу.

У своєму розвитку вітчизняна соціальна політика пройшла два етапи:

I етап (1991–1998) – узагальнена дотаційна модель соціального захисту.

II етап (1999–2003) – заохочування ініціативи економічно активного населення й цілеспрямованої допомоги.

Особливістю сучасної соціальної політики має стати надання пріоритету проблемам формування людського капіталу творчої людини і соціального капіталу як складових людського інтелектуального потенціалу суспільства для забезпечення економічної безпеки України.

Основними недоліками існуючої на сьогодні системи соціальних пільг в Україні є їх фінансова необґрунтованість, непрозорість надання, що порушує принцип соціальної справедливості. Безсистемність формування діючої системи пільг не враховує особливості та можливості їх фінансового забезпечення. Дійсно, головною проблемою діючої системи пільг і досі залишається надмірне розширення категорій

громадян, які мають право на пільги за соціальною ознакою (що знецінює саму ідею надання пільг та порушує принцип соціальної справедливості). Порядок надання допомоги більше ніж 20-и пільговим категоріям населення в Україні регулюється понад 40-а нормативно-правовими актами, між окремими положеннями яких існують протиріччя та певні неузгодженості. Така недосконалість нормативно-правового забезпечення надання державних соціальних пільг не сприяє остаточному вирішенню питань щодо соціального захисту населення і узгодженню чинного національного законодавства соціальної спрямованості з нормами міжнародного (у тому числі і європейського) права.

В умовах фінансової кризи доцільно розробити відповідні індикатори щодо правових, економічних та інституціональних умов за наступними напрямками: оновлення трудового законодавства і законодавства про зайнятість населення; формування системи моніторингу ситуації на ринку праці; забезпечення збалансованої професійної підготовки і попиту на робочу силу; підвищення територіальної мобільності робочої сили; стимулювання економічної активності населення; підвищення якості робочої сили.

Серед соціальних заходів захисту безробітних в період світової фінансової кризи важливе місце посідає створення робочих місць за рахунок значного посилення державного регулювання в економіці. У зв'язку з цим необхідно визначити пріоритетні галузі економіки, ліквідувати неефективні робочі місця, підтримати на рівні держави підприємства, що є головними експортерами країни, законодавчо захистити вітчизняного виробника.

Для реалізації цієї пропозиції необхідно запровадити нормативно-індикативне регулювання соціальних процесів у всіх сферах життєдіяльності населення.

За оцінками продовольчий кошик прожиткового мінімуму забезпечує потреби у харчуванні на рівні простого відновлення робочої сили. Тому він може бути покладений в основу визначення мінімального нормативу оплати праці. Його питома вага у відновлювальному мінімальному бюджеті має становити не більше 50 %, що запобігає віднесенню рівня оплати праці працівника до категорії бідного. За видами економічної діяльності мінімальні індикатори оплати праці мають відрізнятися на коефіцієнт напруженості праці.

За інформацією Держкомстату у структурі заборгованості з виплати заробітної плати майже 20 % становить борг працівникам підприємств, щодо яких здійснюється процедура відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [1].

Поглиблення адресності надання державної соціальної допомоги в умовах фінансово-економічної кризи набуває особливого значення. З одного боку, необхідно підтримувати соціальні гарантії найбільш вразливим категоріям населення, насамперед, сім'ям з дітьми, особливо малозабезпеченим багатодітним родинам, а з іншого боку – максимально стримувати утриманські настрої серед тих громадян працездатного віку, які довгий час не працюють, не навчаються, не зайняті вихованням дітей або декларують доходи на мінімальному рівні. Саме на це спрямовані останні законодавчі акти та урядові ініціативи щодо посилення контролю за використанням бюджетних коштів, призначених для надання державної соціальної допомоги. Особливої ваги набуває зменшення призначень допомоги за рішенням комісій, забезпечення прозорості прийняття таких рішень. З цією метою вже внесено зміни до Порядку призначення і виплати допомоги малозабезпеченим сім'ям (допомога не призначається, якщо до складу сім'ї входять працездатні особи, які не працюють, не навчаються або не перебувають на обліку в центрі зайнятості; у разі наявності додаткових джерел для існування, не зазначених у декларації про доходи та майно).

Завдання, які стоять перед соціальною політикою держави, повинні бути спрямовані на недопущення поглиблення системної кризи, подолання наслідків світової економічної кризи і створення траєкторії сталого соціально-економічного зростання. До таких завдань слід віднести наступні:

- внесення необхідних змін до соціального законодавства;
- розробка заходів, спрямованих на соціальний захист населення, зупинення подальшого зниження рівня життя населення, утримання його на базовому рівні та формування у населення впевненості у завтрашньому дні; першочерговими є заходи: подолання інфляції; збереження стабільних цін, стабільної національної грошової одиниці – гривні; перехід до жорсткішої бюджетної політики; встановлення мораторію на надання нових пільг для населення; заморожування соціальних витрат; збереження всіх соціальних пільг, а також рівня заробітної плати і пенсій; корегування заробітної плати і пенсій на рівень інфляції; наближення рівнів соціальних індикаторів до світових мінімальних стандартів тощо;
- визначення головними таких нормативних індикаторів: валовий національний продукт на душу населення, прожитковий мінімум, купівельна спроможність грошових доходів населення, рівень економічної нерівності, частка населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум, рівними прожитковому мінімуму і вищими за прожитковий мінімум та з високими доходами;
- посилення адресної соціальної допомоги, в першу чергу, в соціально неблагополучних регіонах (де великі масштаби бідності та рівень життя населення значно нижчий за середній), а також визначення найбільших загроз соціальній безпеці в цілому по країні та застосування системних заходів з їх виконання;
- забезпечення соціального розвитку системними заходами поступового застосування перспективних соціальних індикаторів, які наближені до міжнародних; державна соціальна політика повинна спиратися на розробку і законодавче прийняття системи перспективних соціальних індикаторів

рівня і якості життя, на соціальну і економічну стратегію розвитку країни на довгострокову перспективу;

- планування реальних доходів, цін, заробітної плати, роздрібного товарообороту, обсягів платних послуг і цілого ряду ключових показників рівня життя населення; пріоритетами соціальної політики мають бути демографічна політика; охорона здоров'я і духовний розвиток; освіта та професійна підготовка; зайнятість населення; соціальний захист населення.

Наука поки що не дала позитивної відповіді на питання, як об'єднати окремі елементи державного управління, включити прогнозування, макроекономічний аналіз рівня життя, соціально-економічне індикативне регулювання, організацію, облік і контроль до цілісної системи державного впливу на постійне зростання рівня життя населення та оновлення економіки. Тому в сучасних умовах необхідно зосередитись на розробці системних індикаторів підвищення рівня життя населення для забезпечення економічної безпеки України.

Нормативно-індикативне регулювання соціально-економічних процесів в Україні покладено в основу формування Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" в якій, зокрема, йдеться про необхідність збереження й розвитку людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування. Так, Програма включає наступні напрями:

- сталий економічний розвиток: стабілізація державного бюджету, реформа податкової системи, розвиток фінансового сектору, реформа міжбюджетних відносин;
- підвищення стандартів життя: реформа медичного обслуговування, реформа системи пенсійного страхування, реформа системи освіти, реформа системи соціальної підтримки;
- поліпшення бізнес-клімату й залучення інвестицій: дерегуляція й розвиток підприємництва, приватизація й управління державною власністю, розвиток науково-технічної та інноваційної сфери, міжнародна інтеграція та співпраця;
- модернізація інфраструктури та базових секторів: реформа електроенергетики, реформа вугільної галузі, реформа нафтогазової промисловості, реформа житлово-комунального господарства, реформа транспортної інфраструктури, розвиток сільського господарства й земельна реформа.

Кожен напрям, а в ньому основні складові включають проблеми, причини вищенаведених проблем, мету та завдання, необхідні кроки, етапи реформ та індикатори успіху, що є основними характеристиками, яких необхідно досягти у зазначені терміни.

Індикаторами успіху в підвищенні стандартів життя за наступними складовими є:

- реформа системи соціальної підтримки: підвищення до 50 % питомої ваги коштів на соціальну підтримку, що потрапляють бідному населенню, зниження на 1/3 питомої ваги небідного населення, серед одержувачів соціальної підтримки, зниження показників використання природного скрапленого газу на 15 % до 2014 р., зниження показників використання решти ресурсів мінімум на 3 % щорічно до 2014 р.;
- реформа системи освіти: розробка професійних стандартів і модульних програм навчання, формування компетенцій не менше ніж за 150 професіями, оснащення на 100 % загальноосвітніх навчальних закладів сучасними комп'ютерними комплексами, присутність ВНЗ України в основних міжнародних рейтингах найкращих університетів;
- реформа системи пенсійного страхування: коефіцієнт заміщення (співвідношення середніх розмірів пенсій і зарплат) не менше 45 % у т.ч. з солідарної системи – 40 %; співвідношення середніх розмірів пенсій жінок і чоловіків не нижче 75 %, ставка відрахувань на пенсійне страхування не більше 35 %, співвідношення обсягу пенсійних видатків і ВВП не більше 12 % до 2014 р.;
- реформа медичного обслуговування: зниження рівнів дитячої, материнської смертності, підвищення в загальній чисельності лікарів частки лікарів загальної практики до 8-10 %, скорочення частки тіньових платежів у системі медичного обслуговування з 10-15 % до 5-7 %.

Висновки. Для забезпечення відповідного рівня економічної безпеки України необхідне запровадження нормативно-індикативного регулювання соціальних процесів, прийняття на державному рівні головних індикаторів, виходячи з досвіду високорозвинених країн, затвердження етапів у їх досягненні та розробка ефективних заходів, які б спрямовувались на поступове наближення рівня життя населення до світових стандартів, введення ефективної соціальної політики держави у всіх сферах життєдіяльності людини.

Література

1. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/tp/sz_br/sz_br_u/zb_2010_u.htm
2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс] : Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. – 85 с. – Режим доступу : www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf. – Назва з екрану.

Надійшла 15.09.2010